

HOOFTUK 5

Soeklig op Geweld

*The solution to the crime problem
will not be found in social worker's files,
the psychiatrist's notes,
or the bureaucrat's budget;
it is a problem of the human heart,
and there we must look for the answer...*

-Ronald Reagan

1. Inleiding

In aansluiting by Browning se sistematiese beweging word daar in hierdie hoofstuk verder ondersoek ingestel na misdadigeweld. Sistematiese teologie, volgens Browning, is die versmelting van horisonne tussen "...the vision implicit in contemporary practices and the vision implied in the practices of the normative Christian texts"(Browning:1991:51). In die hoofstuk klop ek ook by ander vakdissiplines as die teologie aan, om die onderwerp toe te lig.

Die hoofstuk word in twee hoofdele ingedeel, naamlik 'n deel wat handel oor fisiese geweld en 'n deel wat handel oor strukturele geweld.

Onder die afdeling oor **fisiese geweld** word daar eers 'n juridiese begronding gegee. Daarna kyk ek na verskillende teorieë oor die belewing van geweld as 'n traumatiese ervaring. Ek gee eers aandag aan individueel-psigologiese trauma-teorieë en daarna kyk ek na trauma uit 'n sistemiese oogpunt.

Onder die afdeling oor **strukturele geweld** gee ek aandag aan die sosio-politieke veranderinge in Suid-Afrika en geweld en die rol van die kerk in 'n gewelddadige samelewing.

Hoewel die twee afdelings onderskei word, kan dit nie regtig geskei word nie. Soos wat ek sal aantoon, kan strukturele geweld tot fisiese geweld aanleiding gee en fisiese geweld is ook deel van strukturele geweld.

2. Fisiese geweld

Fisiese geweld is die wederregtelike, opsetlike skending van die *dignitas* (waardigheid), *fama* (aansien of goeie naam) of *corpus* (liggaamlike integriteit) van 'n ander (Snyman:1992:465).

Voordat geweldmisdad as sodanig erken word, moet daar volgens die wet 'n geweldadige handeling plaasvind wat aan al die juridies gedefinieerde vereistes van misdad voldoen. Van der Berg (1997:19) beskryf dit soos volg:

- Die gewelddenaar moet 'n persoon wees wat toerekeningsvatbaar is en moet die nodige opset hê om die daad te pleeg.
- Die handeling moet die oortreding of nalating van 'n gebod wees en moet 'n bepaalde gevolg hê.
- Die handeling moet deur die gesagsdraers bestraf word.
- Die gevolg van die handeling moet skadelik wees en dit moet deur die gemeenskap as sodanig erken word.
- Daar moet 'n spesifieke of potensiële slagoffer wees.
- Die gereg moet 'n sekere oogmerk met die strafoplegging hê.

Volgens die juridiese siening van 'n geweldmisdad moet daar opsetlike, regstreekse toevoeging van geweld aan die liggaam van 'n ander plaasvind. Dit hou egter nie rekening met die psigiese leed van die slagoffer en sy gesin nie. Van der Berg maak die opmerking dat wanneer die indirekte slagoffers (byvoorbeeld die gesin van 'n moordslagoffer) se leed aan bogenoemde juridiese vereistes van misdad gemeet word, voldoen die trauma wat die gesin ervaar aan al die vereistes waaraan 'n geweldmisdad gemeet word. Sy sê: "... die gewelddenaar is meestal 'n toerekeningsvatbare persoon, die handeling is 'n oortreding van 'n gebod, die handeling is skadelik en word as sodanig deur die gemeenskap erken, is strafbaar en daar is spesifieke asook potensiële slagoffers wat direk en indirek deur die geweldmisdad benadeel word" (Van der Berg:1997:19).

Die trauma wat die naasbestandes van 'n moordslagoffer beleef, voldoen dus aan al

die vereistes waaraan 'n geweldmisdad gemeet word en die trauma as sodanig kan dan ook as gewelddadig beskou word. Dit geld egter nie net vir naasbestaendes van moordslagoffers nie. Gesinne van persone wat deur alle ander geweldmisdade getref word, word op die een of ander manier deur die misdad beïnvloed. Omdat gesinne as 'n sisteem funksioneer, beïnvloed dit wat met die een lid van die gesin gebeur, al die ander lede. Balswick en Balswick (1997:21) sê: "...each human group - whether the smaller immediate family or the larger extended family - functions as a unit with its own distinct personality. We learn together, grow together, and are shaped by the experiences that affect us all."

Wissing en Breed (1989:2) kyk nog wyer as die gesin en die familie van die slagoffer van misdadgeweld. Hulle onderskei tussen ses groepe slagoffers in enige kollektiewe gevaarsituasie:

- die oorledene;
- die beroofde gesin;
- die oorlewendes en hulle families;
- die bystaanders;
- die reddingswerkers; en
- die persone wat vir die trauma verantwoordelik was.

Al hierdie groepe is op die een of ander wyse deur die misdadgeweld getraumatiseer en het berading nodig. Hoewel Wissing en Breed tussen die groepe slagoffers onderskei, gaan hulle nie sistemies verder deur al bogenoemde groepe as deel van dieselfde sisteem raak te sien en die invloed van die verskillende dele van die sisteem op mekaar, na te gaan nie.

Pogings is deur mense aangewend om reaksie op trauma te beskryf. Hoewel die meeste van die modelle wat beskryf word, individueel-psigologies van aard is, is dit tog vir die sisteemdenker belangrik om daarvan kennis te neem. Gerkin (1979:12) sê: "Ministry must attempt to see problems wholly, fully and in their most profound dimension as evidences of the human condition." Om net op 'n enkele perspektief te

fokus of om pastoraat tot 'n enkele metode te reduseer, maak dat die pastor met 'n voorafopgestelde agenda in 'n krisissituasie inbeweeg. So word hy iemand wat die trauma van buite af wil hanteer en is dit feitlik onmoontlik om narratief-pastoraal met die gesin om te gaan.

Vervolgens word 'n paar individueel-psigologiese pogings om met trauma om te gaan, beskryf. Daarna kyk ek wat sê die sisteemdenkers oor trauma.

2.1 Post traumatiese stressindroom (PTSS)

Sedert die 1800's het sielkundiges 'n psigiese verskynsel by persone waargeneem wat dit moeilik gevind het om die wreedhede van 'n oorlog te verwerk. Dit was egter eers in 1980 dat die *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-III)* die Post-traumatiese stressindroom(PTSS) beskryf het (Modlin:1986:26). Die PTSS ontstaan na 'n traumatiese gebeure buite die reikwydte van die alledaagse ondervindinge van die mens. Misdaadgeweld val by uitstek binne hierdie kategorie. Modlin(1986:26) sê: "Although PTSD is a specific syndrome, a variety of traumatic events and situations have been implicated as etiologic or precipitative."

Volgens Dr. Modlin(1986:28-30), 'n mediese praktisyn wat letterlik honderde gevalle van PTSS by die Menninger Kliniek in Topeka, Kansas behandel het, is die simptome van PTSS onder andere die volgende:

Angstigtheid

"Patients regularly describe free-floating anxiety, usually with the familiar term 'nervousness'" (Modlin:1986:28). As 'n pasiënt een keer getraumatiseer is, hou hy sy omgewing gedurig dop om nog so 'n voorval te verhoed.

Fobiese vermydingsreaksie

Omstandighede wat daartoe kan lei dat die trauma herhaal word, word fobies vermy. Modlin(1986:29) beskryf 'n geval van drie konstruksiewerkers wat van 'n stellasië afeval het. Hoewel hulle nie

baie seer gekry het nie, kon nie een teruggaan werk toe nie. Een van hulle word aangehaal wat sou gesê het: "All I have to do is get near a construction site and I get so nervous I have to walk away."

Spierpyne

As gevolg van slaaploosheid, rusteloosheid en oormoegheid kla die pasiënte van spierpyne.

Geïrriteerdheid

'n Verlies van humor, ongeduldigheid en 'n onbeheerbare woede oor nietighede, word waargeneem.

"Startle reaction"

Dr. Modlin sê feitlik die helfte van alle PTSS pasiënte kry 'n gevoel van skielike paniek wanneer hulle deur 'n onverwagte geluid skrikgemaak word. Hy sê : "There is pervasive intolerance to noise and commotion, as though the patient has a hyper irritable nervous system"(Modlin:1986:29).

Swak konsentrasie en geheue

Hoewel toetse toon dat daar fisiologies niks met hulle verstand verkeerd is nie, is 'n algemene klag deur die pasiënte dat hulle nie name kan onthou nie, nie kan konsentreer as hulle lees nie en hulle besittings aanmekaar verloor. Dit word verklaar deur die feit dat die pasiënt gepre-okkupeer is met homself en sy gevoelens en dat hy minder bewus word van sy eksterne omgewing.

Herhalende nagmerries.

In die post-traumatiese droom word die trauma weer herleef, òf direk, òf met die een of ander simboliek daaraan verbind.

Seksuele inhibering

Modlin (1986:29) sê by ongeveer 90% van sy pasiënte word 'n afname in seksuele belangstelling waargeneem. By baie kom volledige frigiditeit of impotensie voor.

Sosiale onttrekking

Vermyding van interpersoonlike betrokkenheid by vriende, familie

ensovoorts, kom voor. Modlin(1986:30) sê: “The patient customarily stops attending clubs, church and social gatherings. He no longer goes fishing and may sell his hunting dog. She cannot stand crowds and their noise and may be reluctant to go to the shopping mall.”

Die DSMIII-R diagnostiese kriteria vir PTSS (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders:1987:250-251) bevestig die bevindinge van Modlin en beskryf PTSS soos volg:

- A. Die voorkoms van 'n herkenbare stressor (byvoorbeeld die een of ander vorm van misdadgeweld) wat beduidende simptome by meeste mense sal veroorsaak.
- B. Die herlewing van die trauma soos aangedui deur ten minste een van die volgende:
- Terugkerende en indringende herroeping van gebeure,
 - terugkerende drome en nagmerries en
 - skielike optrede of ervaring asof die trauma ditself herhaal, as gevolg van 'n “*triggering*” stimulus.
- C. Verlamming van responsiwiteit of vermindering van betrokkenheid by die eksterne wêreld, soos aangedui deur ten minste een van die volgende:
- Verminderde belangstelling in normaalweg betekenisvolle aktiwiteite,
 - gevoelens van vervreemding van ander en
 - duidelike vermindering van emosionele responsiwiteit.
- D. Ten minste twee van die volgende wat nie voor die trauma teenwoordig was nie:
- Hiperwaaksaamheid,
 - slaaploosheid,
 - skuldgevoelens oor oorlewing of 'n gevoel dat hy die wat nie oorleef het nie, in die steek gelaat het,

- geheue- en konsentrasie-inkorting,
- fobiese vermyding van situasies wat die trauma herroep en
- 'n toename in simptome wanneer die persoon blootgestel word aan soortgelyke situasies.

Modlin maak die opmerking dat sy pasiënte baie keer 'n stuk bevryding ervaar wanneer die simptome van PTSS aan hulle en hul gesinne verduidelik word. Hulle beseft dan dat hulle nie besig is om mal te word nie en dat hulle toestand nie uniek is nie (Modlin:1986:44).

Daar bestaan in die literatuur verskeie modelle wat met krisis en traumahantering verband hou. Vervolgens word 'n paar van die modelle bespreek:

2.2 Stres-persoon-reaksie-model

Volgens hierdie model hou die grootte van 'n krisis nie soseer verband met die grootte van die stressor nie, maar eerder verband met 'n reeks veranderlikes *in die persoon self*. Neale (1991:2) noem die volgende veranderlikes wat 'n invloed op 'n persoon se hantering van trauma het:

- Die persepsie wat 'n slagoffer van misdadageweld op die situasie het, het 'n groot invloed op sy reaksie. 'n Persoon wat byvoorbeeld voel dat die ramp "die wil van God" was, sal anders optree as die persoon wat glo dat hy altyd deur krisisse getref word.
- Die verwagting wat die persoon van die toekoms het, sal ook sy reaksie beïnvloed. Die persoon wat hoopvol is dat hy sal herstel, sal minder van 'n krisis beleef as die persoon wat meen dat hy alles verloor het en dat daar nie 'n goeie kans is dat hy sal herstel nie.
- Ondersteuningsisteme speel ook 'n belangrike rol, byvoorbeeld ondersteuning van familie of die geloofsgemeenskap en toeganklikheid

tot finansiële ondersteuning.

- Vorige ervarings met dieselfde situasie maak dat 'n persoon baie keer die trauma erger ervaar.

Die belangrike feit wat die stressor-persoon-reaksie-model na vore bring, is dat elke persoon 'n krisis anders beleef. Dit beteken onder andere dat dit wat vir die pastor na 'n krisis lyk as gevolg van die pastor se eie storie, dalk nie eers as 'n krisis deur die slagoffer en sy gesin beleef word nie. Die teenoorgestelde is ook waar. Sommige persone gee voor dat hulle die situasie goed hanteer, maar kan later emosionele skokreaksies ontwikkel.

2.3 Kübler-Ross se model

Die bekendste van die modelle is seker die van Elisabeth Kübler-Ross (1970:34-138) se beskrywing van die vyf stadia waardeur 'n persoon of 'n gesin gaan wanneer hulle met die dood gekonfronteer word. In gesprekke met "survivor"-gesinne (soos in my volgende hoofstuk beskryf), het dit duidelik geword dat die fases soos beskryf deur Kübler-Ross ook in 'n mindere of 'n meerdere mate op gesinne wat deur misdaadgeweld getref is, van toepassing gemaak kan word. Hoewel dit 'n baie lineêre benadering is, beskryf ek kortliks die fases van Kübler-Ross, soos dit op "survivors" van misdaadgeweld toegepas kan word:

- Ontkenning**

Die eerste fase van ontkenning word gewoonlik gekenmerk deur 'n toestand van skok. Dit kan gevolg word deur gevoelens van eensaamheid, skuld, konflik en betekenisloosheid.

- Woede en bevraagtekening**

Na die gesinslede begin om beheer oor hulle gevoelens te kry, tree daar 'n toestand van woede in. Balswick en Balswick (1993:253) sê: "To the outside observer, the increased emotional intensity which characterizes this stage may appear to be regressive. In truth, however, it is a necessary and healthy step along the road to emotional wholeness."

❑ **Onderhandeling (“Bargaining”)**

Na die emosionele uitbarstings van die tweede fase, betree die gesin ‘n fase waarin hulle nog nie bereid is om die omvang van hulle verlies te aanvaar nie. Hulle probeer dus om hulle verlies te minimaliseer deur met God te onderhandel. ‘n Gesin wat ‘n finansiële terugslag met die ramp beleef het, sal byvoorbeeld belowe om meer vir die kerk te gee as God net die gedeelte wat hulle verloor het, weer sal teruggee.

❑ **Depressie**

Wanneer die gesin die volle omvang van die ramp wat hulle getref het, besef, beweeg hulle in ‘n fase van depressie. Balswick en Balswick (1993:253) sê hierdie fase is eintlik ‘n voorbereiding vir die aanvaardingsfase. Hulle sê: “The passage from depression to acceptance is known as the angle of recovery. It can be depicted as a very steep incline, pointing to a speedy emotional upturn, or as a gradual slope, representing a long-drawn-out recovery period.” Die hoek van herstel hang van die bronne af wat die gesin tot sy beskikking het.

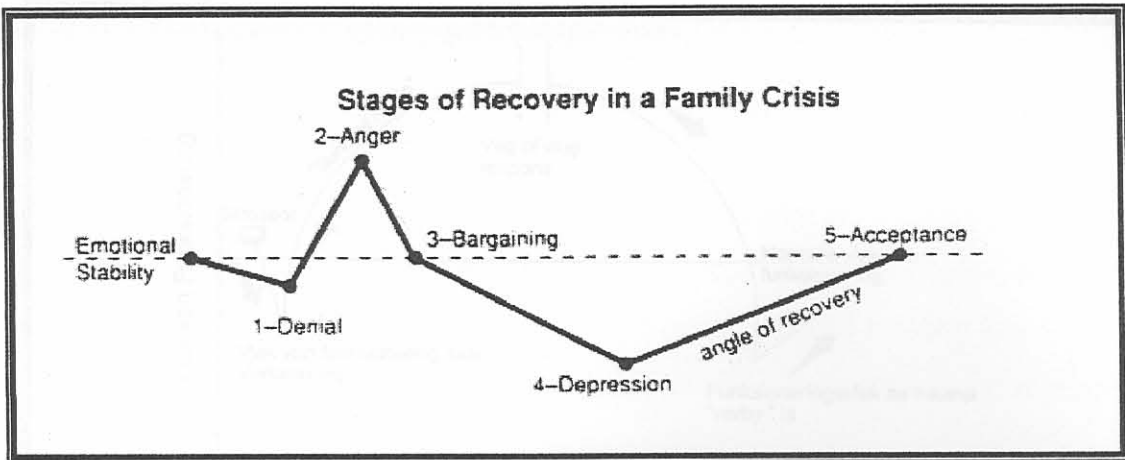
❑ **Aanvaarding**

Wanneer die gesin die aanvaardingsfase bereik, is hulle gewoonlik heelwat anders as voor die krisis. Tydens die aanvaardingsfase kan die gesin nog al die gevoelens van die ander fases (ontkenning, woede; depressie) beleef. Hulle word egter nie meer deur die gevoelens geïmobiliseer nie. Die gesin is nou in ‘n posisie om aanpassings te maak en vir die toekoms te beplan.

Die fases van herstel na ‘n krisis kan skematies soos volg voorgestel word:

Die eerste fase is die ontkenning. Hierdie funksionering word totaál die persoon dink die gesin is verby.

Die tweede fase is die woede. Hierdie funksionering word af tot vir onder die normale vlak van funksionering. Dit kan skematies soos volg voorgestel word:

(Balswick en Balswick :1993:253)

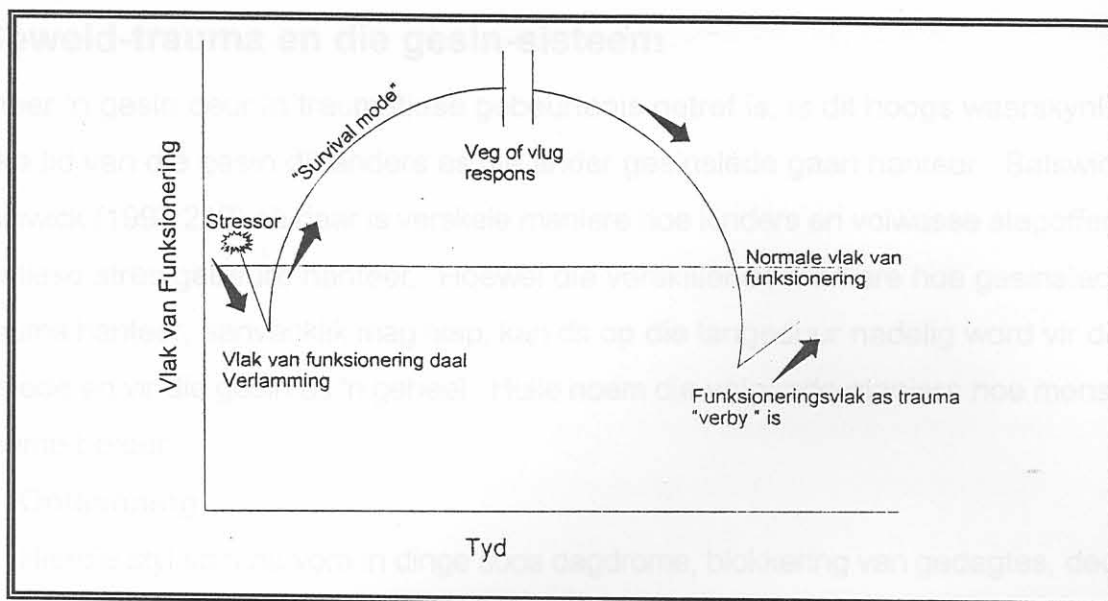
Al die reaksies wat Kübler-Ross beskryf kom gewoonlik nie in waterdigte kompartemente voor nie en daar kan verwag word dat 'n persoon gedurig sal wissel tussen die reaksies.

Die belangrikste aspekte wat die Kübler-Ross model beklemtoon is dat verlies emosioneel verwerk moet word en dat dit deur 'n proses plaasvind. Aanvaarding kan nie plaasvind voordat die volle emosionele pad geloop is nie.

2.4 Traumatiese stres-respons model

Wanneer 'n trauma iemand tref, gebeur daar volgens hierdie model die volgende (Friedman:1994:4):

- Die persoon se vlak van funksionering daal en hy raak emosioneel verlam.
- Daarna styg sy vlak van funksionering dramaties en hy gaan in "survival mode". Adrenalin begin pomp en die persoon kan buitengewoon sterk word. Dit is 'n oorlewingsfase waar pyn en emosie verdof. Daar sal met hierdie funksionering aangehou word totdat die persoon dink die gevaar is verby.
- Daarna neem hulle funksionering weer af tot ver onder die normale vlak van funksionering. Dit kan skematies soos volg voorgestel word:

Friedman (1994:7) stel die volgende vier bene van behandeling vir PTSS voor:

- Tell the story* - help die persone om hulle storie in soveel besonderhede as moontlik te vertel.
 - Reframe the guilt / selfblame* - Hanteer die persoon se skuldgevoelens. So kan hy verander van: "As ek tog net nie..." tot: "Wat ek gedoen het, was die regte ding om te doen." As iemand verkeerd gedoen het, moet hy gehelp word om die skuld af te laai. Was dit sy bedoeling om te doen wat hy gedoen het?
 - Normalise the symptoms* - Wys vir hom dat sy simptome "normaal" is en dat dit sal verbygaan.
 - Go for mastery* - Vind uit wat die persoon gewoonlik doen om stres te hanteer. As dit werk moet dit aangemoedig en versterk word. Leer die persoon om beheer te neem en homself nie jammer te kry nie.
- Al bogenoemde individueel-psigologiese modelle is pogings om die proses waardeur iemand wat getraumatiseer is, te verklaar. Dit kan nuttig gebruik word so lank daar in gedagte gehou word dat die getraumatiseerde mens binne 'n spesifieke sisteem, funksioneer.

3. Geweld-trauma en die gesin-sisteem

Wanneer 'n gesin deur 'n traumatiese gebeurtenis getref is, is dit hoogs waarskynlik dat elke lid van die gesin dit anders as die ander gesinslede gaan hanteer. Balswick en Balswick (1997:212) sê daar is verskeie maniere hoe kinders en volwasse slagoffers traumatiese stres gebeure hanteer. Hoewel die verskillende maniere hoe gesinslede die trauma hanteer, aanvanklik mag help, kan dit op die langeduur nadelig word vir die gesinslede en vir die gesin as 'n geheel. Hulle noem die volgende maniere hoe mense op trauma beleef:

Ontkenning

Hierdie styl kom na vore in dinge soos dagdrome, blokkering van gedagtes, deur besig te bly of doodeenvoudig deur te ontken dat hy enige pyn het deur te sê: "Ek is heeltemal reg. Dit pla my glad nie."

Onttrekking

Met hierdie styl waarmee mense trauma hanteer, probeer hulle so onsigbaar moontlik bly. Vriende, familie en kollegas word so ver moontlik vermy.

"Cut-off"

Hierdie styl word gebruik om die slagoffer teen ongemaklike en verwarrende gedagtes en emosies te beskerm. Die persoon hou mense op 'n emosionele afstand en bou mure om hom, waardeur niemand kan kom nie.

Selfblamering

Deur selfblamering probeer die slagoffer sin maak uit die traumatiese gebeure. Partykeer word hierdie styl ook gebruik om ander mense van die seer te beskerm, wat die persoon voel teenoor die persoon wat die pyn veroorsaak het.

Soek van ander se goedkeuring

Wanneer 'n slagoffer op die een of ander manier misbruik is, word hierdie styl gebruik om "perfek" te wees tuis, op skool of by die werk. Wanneer sy werk bewonder word, kry hy die versekering dat daar nie fout met homself is nie en dat hy deur ander bewonder word. Hy probeer homself vir ander mense aanvaarbaar maak.

Destruktiewe gedrag tussen ander mense (*acting out*)

Deur wangedrag of ander destruktiewe gedrag probeer die persoon sy woede,

frustrasie of skaamte hanteer. Dit kan uiteindelik lei tot fisiese of verbale aanvalle of selfs tot vandalisme.

Gesinne wat 'n traumatiese gebeurtenis soos misdaadgeweld oorkom het, is gesinne wat mekaar ondersteun. Gesinne funksioneer as 'n sisteem. As een lid van die gesin of van die gemeenskap ly, word die res van die gesin of gemeenskap daardeur beïnvloed. Balswick en Balswick (1997:20) sê dat pyn in die gesin wat nie aandag ontvang nie, so kragtig kan word dat dit deel van 'n familie se erfenis kan word wat van die een geslag na die volgende oorgedra word. Hulle sê egter: "It is a tremendous help when all the family members look for opportunities to reach out in love and in support of one another"(Balswick & Balswick:1997:213). Dit verminder die impak van die trauma.

Balswick en Balswick (1997:31-41) noem drie belangrike faktore wat bepaal hoe gesinne trauma hanteer: Persepsie, die benutting van bronne en kwesbaarheid.

□ **Persepsie**

Persepsie is die manier waarop gesinne na dit kyk wat met hulle gebeur het, dit wat hulle glo wat met hulle of hulle gesinslede gebeur het en die betekenis wat hulle aan die traumatiese gebeurtenis toeken. Om 'n traumatiese gebeurtenis op 'n gesonde manier te hanteer, beteken dat die gesin hulle ver genoeg van die trauma moet kan distansieer sodat hulle die positiewe en negatiewe aspekte daarvan sal kan raaksien. Hulle sê: "If you want to build an empowering belief structure, you must widen your perspective to the point where you can analyse as critically and thoroughly as possible the dilemma facing you"(Balswick & Balswick:1997:33).

Persepsie is ook die wyse waarop die gesin na die toekoms kyk. Uit 'n narratiewe perspektief kan gesê word 'n traumatiese gebeurtenis soos geweldmisdaad is 'n ontwrigting "in the flow of a person's core narrative, particularly the future story component" (Lester:1995:45). Uit 'n pastoraal-teologiese perspektief maak enigiets wat iemand se toekomsstorie bedreig, so

iemand uitsigloos en wanhopig. Om die trauma volledig te verstaan, is dit nodig dat die toekoms-dimensies van die storie ook ondersoek sal word. Volgens Lester moet die volgende vrae gevra word: “How has a future story been affected? How has the not-yet been disturbed or shut down? What dark cloud has drifted over a person’s horizons and made it difficult to imagine positive possibilities?” (Lester:1995:45). Om die trauma te verwerk is dit nodig dat positiewe moontlikhede in die toekoms dimensie oopgemaak sal word.

Benutting van bronne

‘n Bron is enige iets waarvan die gesin gebruik maak om te oorleef. Bronne sluit sake in soos geloof, persoonlike vaardighede, sterk vriendskappe, gemeenskapsbande of enige spesiale opleiding wat gedurende ‘n krisis gebruik kan word. Hoe meer bronne ‘n gesin beskikbaar het, hoe beter sal hulle die trauma kan hanteer.

Kwesbaarheid (*Vulnerability*)

As die gesin ‘n storie het van hoe hulle ‘n traumatiese situasie in die verlede suksesvol hanteer het, is die kans goed dat hulle nie so hulpeloos en kwesbaar sal voel wanneer ‘n nuwe uitdaging oor hulle pad kom nie. Balswick en Balswick(1997:36) sê: “The saying ‘Nothing succeeds like success’ certainly applies here. Empowerment begets empowerment.”

Kwesbaarheid is ook verbind met die stabiliteit van die gesin. As die gesin ‘n veilige en koesterende atmosfeer het, het die ouers en die kinders die struktuur en die stabiliteit wat nodig is, dat kreatiewe verandering kan plaasvind. Party patrone in gesinsverhoudinge bevorder stabiliteit, terwyl ander weer tot groterwordende kwesbaarheid lei.

Die volgende sake bevorder stabiliteit:

Bande wat bind (*Connectedness*)

Gesinne wat gebalanseerd aan mekaar gebind is, hanteer trauma beter

as ander gesinne. Balswick en Balswick (1997:37) sê: “A family has achieved a proper connectedness when there is a good balance between togetherness and independence.” Oorafhanklike gesinslede het die neiging om mekaar dieper die krisis in te trek, terwyl gesinne wat nie sterk aan mekaar gebind is nie, nie die emosionele ondersteuning en spanwerk het wat nodig is om die krisis te oorleef nie.

□ **Aanpasbaarheid** (*Adaptability*)

Aanpasbaarheid is die vermoë van die gesin om die struktuur en die sekuriteit te skep wat nodig is vir groei. Gesinslewe is nooit staties nie en is altyd aan die verander. Aanpasbaarheid is die mate van gewilligheid om te verander wanneer die behoeftes van die gesinslede daarom vra. ‘n Gesin waar die ma deur misdaadgeweld verwond is, sou aanpasbaar wees as die ander gesinslede. Ma se werk so kon oorneem dat die huishouding sinvol kan voortgaan.

Kwesbaarheid word aan die ander kant weer bevorder deur opeenstapeling van probleme. ‘n Gesin word kwesbaar wanneer ‘n reeks van krisisse mekaar in ‘n kort tydperk opvolg. Die hoeveelheid verandering wat in ‘n gesin nodig is beïnvloed ook die manier wat ‘n gesin ‘n krisis hanteer. Wanneer die gesin byvoorbeeld deur ‘n sakkeroller beroof is, moet hulle min van hulle daaglikse roetine verander. Hulle sal dalk net hulle normale patroon verander of nie meer hulle beursies so opsigtelik dra nie. Wanneer die traumatiese gebeure egter groot verandering in die gesinsopset vereis (soos die dood van een van die gesinslede), word die gesin meer kwesbaar.

4. Strukturele geweld

Strukturele geweld is die gebruik van mag in metaforiese verband waar iemand benadeel word deur strukture en instellings wat mense se menswaardigheid misken, hulle denke inhibeer deur die 'kanonisering' van bepaalde ideologieë en hulle beledig en etiketteer (Joubert:1993:223).

Geweld is dus nie net die aanwending van doelbewuste fisieke mag jeens iemand nie. Dit is ook wanneer strukture en instellings die menswaardigheid van mense misken. Strukturele geweld is ook die inhibering van mense se denke deur die bepaalde ideologieë.

Alle verhale van individuele geweld vind plaas binne 'n groter verhaal. Een van hierdie groter verhale is die verhaal van mag en magsmisbruik in Suid-Afrika. Hierdie verhaal speel hom weer af in 'n nog groter verhaal van mag en magsmisbruik in die wêreld. Met die wêreld wat in 'n "global village" verander het, het al die groter verhale 'n invloed op die individu en die gesin se verhaal.

'n Baie goeie voorbeeld van strukturele geweld is die ideologie van Apartheid waar een groep mense se menswaardigheid misken is, terwyl die ander groep se denke geïnhibeer is, sodat dié groep alles wat deur die media aan hulle opgedis was, onvoorwaardelik geglo het. Dit het politieke geweld tot gevolg gehad, byvoorbeeld die Sharpville-onrus in 1960.

Politieke geweld is nie iets wat net eie aan Suid-Afrika is nie. Martin Luther King (Jr.) het onder andere die volgende boeke gepubliseer: *Why we can't wait* (1963) en *Conscience for Change* (1967). In die boeke regverdig hy ingrepe van die Amerikaanse Neger in 'n onregverdigde gemeenskap.

Müller(2:1996:417) praat van politieke geweld as 'n kommunikatiewe gebeure en stel voor dat geweld in terme van mag en die misbruik van mag gedefinieer moet word. So gesien word geweld nie 'n doel op sigself nie, maar eerder 'n manier om iets

(byvoorbeeld mag) te verkry. Op hierdie wyse word geweld 'n manier om te kommunikeer en as sodanig is dit funksioneel.

4.1 Sosio-politieke veranderinge in Suid-Afrika en geweld

Dit val nie binne die bestek van hierdie navorsing om 'n historiese oorsig oor die politieke ontwikkelinge in Suid-Afrika te gee nie. Ek gaan slegs na enkele historiese gebeurtenisse verwys wat verband kan hou met strukturele geweld wat weer aanleiding tot misdaadgeweld kan gee.

In 1948 het die Nasionale Party die verkiesing in Suid-Afrika gewen. Die slagkreet wat hulle gebruik het om die bewind oor te neem, was 'Apartheid' (Kinghorn:1986:2). Waar 'n segregasiebeleid daarop gerig was om *natuurlike skeidings* tussen groepe te bestendig, het die apartheidsbeleid groeppvorming afgedwing. Die beginsel van vrye assosiasie het nie 'n rol in die apartheidsbeleid gespeel nie. Individuele voorkeure is nie toegelaat nie. Kinghorn(1986:2) sê: "Die maatstaf waarvolgens die skeidslyne getrek word, word eerder presies en streng voorgeskryf deur 'n ideologie van etnisiteit of nasionalisme." Aan die hand van abstrakte definisies wat uit die ideologie afgelei is, is mense in bepaalde klasse ingedeel. Daar is dan gepoog om die klasse van mekaar te skei. Die beleid het praktiese gestalte gekry in afsonderlike groter geografiese eenhede (tuislande), met, as tussentydse maatreëls, groepsgebiede, trekarbeid en instromingsbeheer.

In 'n artikel van die "Institute for Contextual Theology (ICT)" met die titel "Violence - the New Kairos" (1990) word die stelling gemaak dat die huidige toestande in Suid-Afrika die gevolg is van onderdrukking en uitbuiting, kolonialisme en apartheid. Hulle sê: "Most black people have been deprived of their land, reduced to poverty, forced into hostels as migrant workers or into squatter camps as job seekers, while others have managed to settle permanently as residents in townships" (ICT:1990:3). Hulle sê verder die opleiding in die skole onder apartheid het tot gevolg gehad dat daar 'n groot

groep half-geskoolde, werklose jongmense ontstaan het.

Na F.W. de Klerk op 2 Februarie 1990 aangekondig het dat sekere politieke gevangenes vrygelaat gaan word en dat daar gesprek gaan begin oor die toekoms van Suid-Afrika, het die verwagtinge van 'n nuwe lewe opgevlam. In hulle verslag wat in September 1990 gepubliseer is, skryf die ICT (1990:3) : "At first there was hope but for those whose sufferings have continued and even become worse despite all the talk about a new South Africa, hope has turned into disillusionment. On the other hand, the prospect of majority rule and the possibility of some form of socialism in the future, has filled many whites with greater fear than ever."

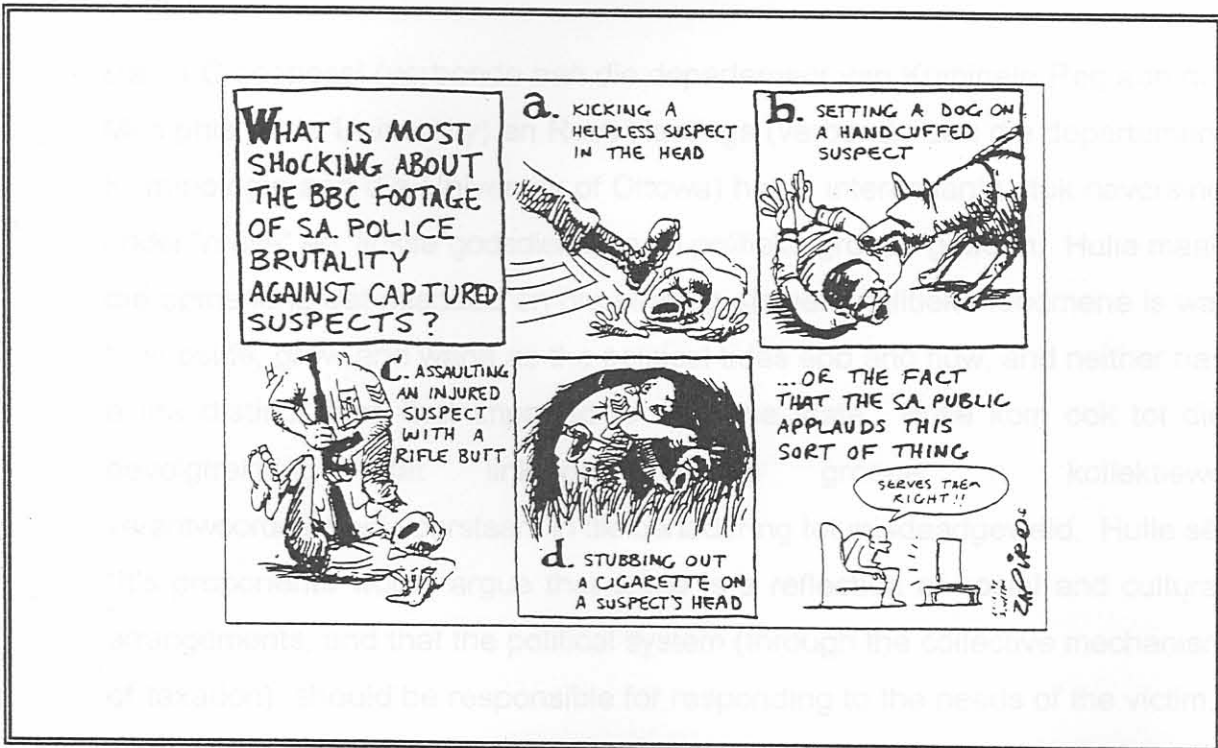
In April 1994 is die eerste vrye algemene verkiesing in Suid-Afrika gehou waar alle Suid-Afrikaners bo die ouderdom van 18 jaar die geleentheid gebied is om te stem. Die ANC het die verkiesing gewen en Nelson Mandela is as die eerste President van die Nuwe Suid-Afrika aangewys.

Waar politieke geweld voor die verkiesing in 1994 hoogty gevier het, was daar 'n dramatiese afname in geweld tydens die verkiesing asook net daarna (Müller-2:1996:414). Dit wil egter lyk asof die kurwe drie jaar later weer opwaarts neig, volgens die jaarlikse verslag van die provinsiale kommissaris van polisie in die Noordelike Provinsie (1997:4). Ek het reeds in hoofstuk 1 die statistiek wat uit die verslag verkry is, bespreek. In 1999, die jaar waarin die tweede vrye algemene verkiesing in die land gehou is, was die hantering van misdaadgeweld een van die hoofemas wat deur politieke partye aangespreek is. Die persepsie bestaan dat geweld besig is om hand uit te ruk en dat die polisie nie meer die mag het om misdaad hok te slaan nie.

In April 1999 byvoorbeeld, het die BBC 'n televisieprogram uitgesaai wat hulle in Suid-Afrika kom maak het oor polisiegeweld. In die program is daar beeldmateriaal van Suid-Afrikaanse polisiemanne wat misdadigers tydens 'n

arrestasie, hardhandig hanteer en ook op hulle skiet. Die reaksie van die Suid-Afrikaanse publiek was insiggewend. Hoewel die optrede van die polisie deur baie veroordeel is, was daar tydens inbelprogramme oor die radio 'n hele aantal mense wat in opstand gekom het teen misdadigeweld in die land en het hulle die optrede van die polisie goedgekeur. Die redakteur van Beeld skryf in sy hoofartikel (22 April 1999:10): "Dat 'n groot deel van die publiek hierdie dade van die betrokke polisiemanne goedpraat, is ewe skokkend en is 'n aanduiding van die versadigingspunt wat Jan en alleman se geduld bereik het met 'n landsprobleem waarvoor die regering geen oplossing het nie." Die landsprobleem waarna hy hier verwys is geweldmisdad wat lyk of dit hande uitruk.

Die gevoel van die publiek teen geweldmisdad word verder verbeeld in die volgende twee spotprente wat in Sowetan (21 April 1999) en Beeld (22 April 1999) verskyn het.

Sowetan : 21 April 1999

Beeld: 22 April 1999

David Giacopassi (verbonde aan die departement van Kriminele Reg aan die Memphis State University) en Ross Hastings (verbonde aan die departement Kriminologie aan die University of Ottawa) het 'n interessante stuk navorsing onder "regs" en "linkse" godsdienstige en politieke groepe gedoen. Hulle maak die opmerking dat misdaad en die strafreg-sisteem politieke fenomene is wat "...subside, grow and wane as the political tides ebb and flow, and neither has a life distinct from that imparted to it by the state." Hulle kom ook tot die gevolgtrekking dat links-georiënteerde groepe 'n kollektiewe verantwoordelikheid voorstaan in die benadering tot misdaadgeweld. Hulle sê: "It's proponents would argue that crime is a reflection of social and cultural arrangements, and that the political system (through the collective mechanism of taxation) should be responsible for responding to the needs of the victim." Regs-georiënteerde godsdienstige en politieke groepe fokus eerder op hoe die skuldige party skade wat die onskuldige party aangedoen is, weer kan herstel. Hulle sê: "The focus here is on individual restitution or on mediation, rather than

on collectively financed 'welfare-type' arrangements" (Giacopassi & Hastings:1987:129).

Giacopassi en Hastings sê dat misdaad dus net geïnterpreteer kan word deur dit binne die konteks van die sosio-politieke arena as sosiale werklikheid waarbinne dit plaasvind, te evalueer. Die volgende gevallestudie illustreer hoe daar na 'n verhaal deur die bril van die groter sosiaal-kulturele storie gekyk kan word:

Arrie is 'n wit, Afrikaner man, ongeveer 55 jaar oud. Hy is eienaar van 'n algemene handelaarsaak in 'n swart woonbuurt ongeveer 100 km van sy huis af. Deur die week bly hy in 'n klein kamertjie agter in die winkel en naweke kom hy gou huis toe om voorrade aan te koop. Sy winkel is toegespan met sekuriteitsdrade. Elke aand na toemaaktyd sluit hy homself binne die drade en dan binne die gebou toe. Sy vrou bly deur die week alleen by die huis. Hulle kinders is alreeds uit die huis uit. As gevolg van mense wat hulle ingeloopt het, moes hy sy besigheid in die dorp los en het hy die algemene handelaarsaak in die swart woonbuurt gekoop.

Terwyl ek vir hom gewag het om huis toe te kom, vertel sy vrou dat hy voel hy nie meer vir haar kan sorg nie en hy is bang sy verwyt hom vir die geld wat verloor is. Sy vertel ook dat dit nie goed gaan met sy huidige besigheid nie en dat dit lyk of hulle gesekwestreer gaan word. Sy sê egter sy besef nou eers hoe lief sy hom het - veral na dit wat hy deurgemaak het... Sy vertel ook kortliks 'n verhaal van twee aanrandings wat hy moes deurmaak - een by sy ou besigheid in die dorp en 'n onlangse een by sy nuwe besigheid. Terwyl sy besig is om haar verhaal te vertel, daag hy ook op.

Na hulle gegroet het, verskoon sy haarself. Hoewel ek haar nooi om te bly sit, verlaat sy die vertrek en sê sy dink dit is beter dat ons alleen

gesels. Arrie het geen beswaar gemaak nie.

Hy lig my toe baie rustig in dat hy net huis toe gekom het om sy dinge agtermekaar te kry en te kom groet. Hy gaan homself dan doodmaak. Dit is al oplossing uit hulle krisis. Dit sal 'n daad van liefde teenoor sy vrou wees. Hy kan in elk geval nie meer so aangaan nie. Hy begin sy verhaal vertel: Hy en sy vrou was vermoënde mense. As gevolg van omstandighede moes hy kort gelede nuut begin met die onderneming in die swart woongebied. Hy weet nie hoekom al die goed met hom gebeur nie. "Nou al twee maal aangerand... Dit was verskriklik. Weet jy hoe dit voel as hulle 'n pistool teen jou kop druk en jy weet hulle gaan jou nou skiet?" Sy aanvallers het hom met sluitingstyd by sy hek ingewag, na sy kamer gedwing, sy broek uitgetrek, sy penis met 'n stomp mes probeer afsny, pistool teen sy kop gedruk en heeltyd geskreeu hulle gaan hom doodmaak. Na hulle sy sleutels gekry het, het hulle hom in die kamer toegesluit met die belofte dat hulle nou weer terugkom. Later het 'n swart vrou hom gekry, hom teen haar bors gedruk en getroos. "En dis nou al die tweede keer. Ek wil nie meer nie..."

Hy vertel dat hy vasgevang voel. Hy wil daar wegkom. Hy is bang. Hy kan sy plek egter nie net so los nie. Hy het die plek in die mark gesit. Niemand stel belang nie. En nou wil die bank nog die huis ook terugvat...

Die verhaal speel af in 'n manlik en ras gedomineerde samelewing. Deur vir Arrie bewus te maak van die groter sosio-kulturele storie kan gevestigde magsverhoudinge en die magspel wat in die verhaal aan die gang is, ondergrawe word.

Helpende vrae wat onder andere aan Arrie gevra kan word, is die volgende:

- Hoe dink jy kyk jou vrou na jou?
- Wanneer sal sy jou die meeste mis?

- ❑ Wat sal die leemtes wees wat jou vrou sal mis as jy nie meer daar is nie?
- ❑ Wat sou jy vir jou aanvallers wou sê?
- ❑ Wat dink jy sou jou aanvallers vir jou wou sê?

Temas wat die terapeut saam met Arrie sou kon ondersoek, is:

- ❑ die rol van die twee vroue in die verhaal (sy eie vrou en die swart vrou wat hom kom troos het) en
- ❑ die poging om sy penis af te sny gesien in terme van die magspel wat in die land aan die gang is.

Om dus te probeer verklaar wat in Suid-Afrika ten opsigte van geweld aan die gebeur is, is nie 'n maklike taak nie. Omdat ekself deel van die samelewingsstelsel is, en daarby nog deel van die bevoorregte wit stelsel is, is dit moeilik om 'objektief' te verklaar wat aan die gebeur is. Die volgende verklaringsmoontlikhede word ondersoek: *Instink-gedrewe geweld, geweld as aangeleerde gedrag, geweld as reaksie op frustrasie, geweld as mag en geweld as kommunikatiewe gebeure.*

4.1.1 Instink-gedrewe geweld

Seker die mees lineêre interpretasie van aggressie wat uiteindelik geweld tot gevolg het, is die instink-gedrewe teorie wat dit toeskryf aan inherente genetiese faktore. Mense soos Freud (1922), en later Lorenz (1966) het hierdie teorie voorgestaan (Viljoen: 1985:10). Volgens hierdie teorie is organismes fisiologies geprogrammeer deur innerlike drange om aggressief op te tree. Energie bou dan soos stoom in 'n pot op. Die druk wat opbou kan alleen verlig word as daar aggressief opgetree word. Hierdie aggressiewe energie kan ook na ander kanale gekanaliseer word, byvoorbeeld in kompeterende sport. Viljoen (1985:10) sê: "However, cathartic relief of some kind has to be found." Volgens Viljoen (1985:11) was die eerste persoon wat volgens hierdie teorie begin het om te werk. Die implikasies van die instink-gedrewe geweldsbenadering is nie alleen

baie pessimisties met betrekking tot die voorkoming en beheer van aggressie en geweld nie, dit bevry ook die mens om self verantwoordelikheid vir sy eie daade te aanvaar. Om met die teorie te probeer verklaar wat in Suid-Afrika aan die gebeur is, sou skrikwekkend wees. Dit sou beteken dat niemand toerekeningsvatbaar is nie en niemand verantwoordelikheid vir hulle gedrag hoef te aanvaar nie.

4.1.2 Geweld as aangeleerde gedrag

In direkte kontras met die voorafgaande instink-teorie, staan die *geweld-as-aangeleerde-gedrag-teorie*. Voorstanders van hierdie teorie is persone soos Bandura (1973) en Baron (1977). Volgens hulle is mense nie met aggressie gebore nie, maar word dit soos enige ander komplekse vorm van gedrag aangeleer (Viljoen:1985:11). Volgens hierdie lineêre siening moet die kind se aggressiewe gedrag gesien word as 'n nabootsing van aggressiewe gedrag wat hulle waarneem wanneer dit vir hulle deur ander persone gemoduleer word. Veral die geweld wat op televisie waargeneem word, dien as 'n model vir die aangeleerde gedrag.

Hierdie teorie is meer positief, aangesien aangeleerde gedrag weer afgeleer kan word. Dit is egter 'n baie simplistiese beskouing van geweld en dien nie werklik as dié verklaringsmoontlikheid vir geweld in Suid-Afrika nie.

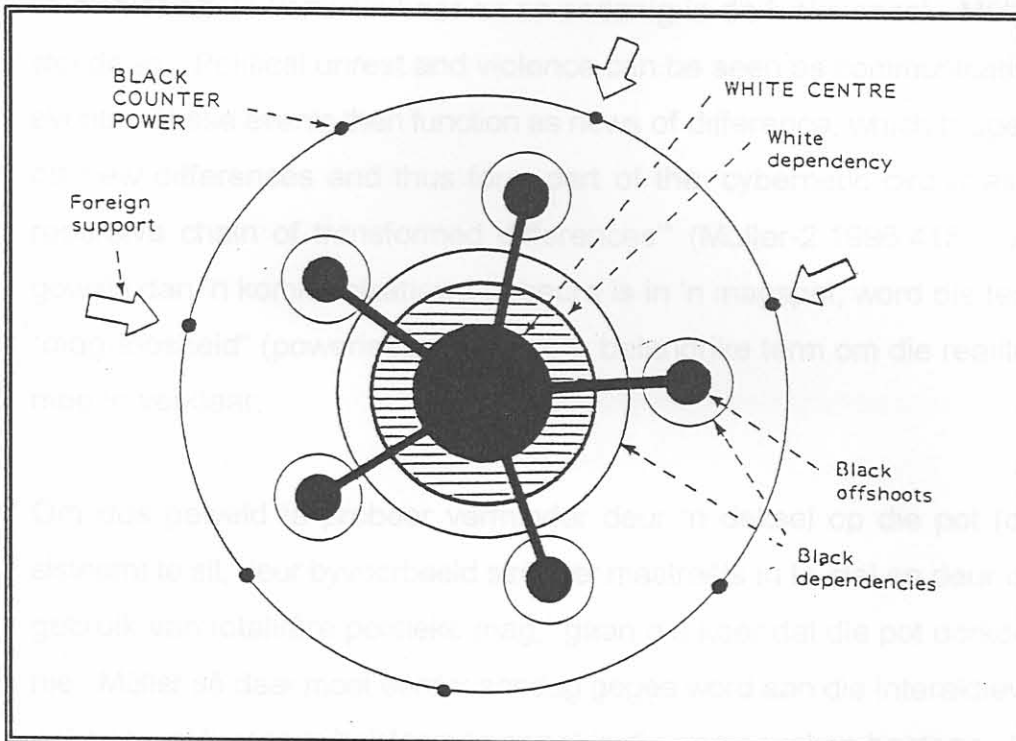
4.1.3 Geweld as reaksie op frustrasie

In teenstelling met die vorige teorie wat klem lê op eksterne stimuli, lê die *frustrasie-aggressie* teorie klem op die innerlike toestand, sowel as die uiterlike stimuli, om aggressie na vore te bring. Volgens Viljoen (1985:11) was die eerste persoon wat volgens hierdie teorie begin werk het, Dollard (1939). Volgens hierdie teorie lei die blokkering van enige

voortgaande doelgerigte aktiwiteit tot die een of ander vorm van aggressie. Wanneer daar na die situasie in Suid-Afrika gekyk word, kan die teorie bruikbaar wees om die geweld en opstande wat daar in die swart gemeenskappe voor die verkiesing in 1994 was, te verklaar.

4.1.4 Geweld as mag

Teenoor die frustrasie-aggressie teorie probeer Nürnberg (1989:40) 'n model uit die verskillende sub-sisteme in die land daarstel, om vir sy lesers 'n gebalanseerde perspektief te gee wat in die land aan die gebeur is. Die invalshoek wat hy gebruik om na die land te kyk, is "wit mag". Hy stel dan die balansering van mag as 'n oplossing vir die land voor. Hy stel dit skematies so voor:

Nürnberg:1989:41

Nürnberg slaag nie volledig daarin om geweld vanuit sy gesigshoek te verklaar nie. Wanneer Müller oor Nürnberg kommentaar lewer, sê hy: "...he doesn't really succeed in providing understanding of the communicative actions and patterns at work in South African society, because he does not employ an ecosystemic paradigm. He only

construes a model with a central theme, namely *White Power*" (Müller-2:1996:415).

4.1.5 Geweld as kommunikatiewe gebeure

Müller (2:1996:417) volg 'n sistemiese benadering wanneer hy voorstel dat geweld gedefinieer moet word as 'n kommunikatiewe gebeure wat in terme van mag en die misbruik van mag, verklaar word. Wanneer dit gebeur, kan mens 'n prent van die Suid-Afrikaanse situasie konstrueer deur herformulering (reframing) van interaktiewe patrone en sub sisteme. Volgens die konstruksie is geweld dan nie 'n doel op sigself nie, maar eerder 'n metode om iets (byvoorbeeld mag) te verkry. Geweld word dan 'n manier om te kommunikeer en as sodanig is dit funksioneel. Müller stel dit so: "Political unrest and violence can be seen as communicative events. These events then function as news of difference, which triggers off new differences and thus form part of the 'cybernetic circuit as a recursive chain of transformed differences'" (Müller-2:1996:415). As geweld dan 'n kommunikatiewe gebeure is in 'n magspel, word die term "mag-loosheid" (powerlessness) ook 'n belangrike term om die realiteit mee te verklaar.

Om dus geweld te probeer verminder deur 'n deksel op die pot (die sisteem) te sit, deur byvoorbeeld strenger maatreëls in te stel en deur die gebruik van totalitêre politieke mag, gaan nie keer dat die pot oorkook nie. Müller sê daar moet eerder aandag gegee word aan die interaktiewe patrone wat tussen sub sisteme (groepe) in die gemeenskap bestaan. Hy sê: "If violence is a communicative event, repressing the violence without addressing the interactive pattern which facilitates violent behaviour, is of no use" (Müller-2:1996:418).

4.1.6 Geweld en liefde

Viljoen (1985:15) stel dit baie simplisties as hy sê: "Aggression and

violence are here to stay because they are rooted in the biological and social existence of man.... The only way to counteract these destructive tendencies is by trying to strengthen aggression's counterpart, which is also rooted in the biological and social existence of man, namely *love*."

Dit sluit egter aan by dit wat in die vorige afdeling(2) oor Jesus se siening ten opsigte van geweld bespreek is. Jesus wou die samelewing verander deur mense se innerlike ingesteldheid teenoor God en ander mense, te wysig. Sy revolusie was dus nie 'n revolusie van die swaard nie, maar 'n revolusie van die liefde. Joubert (1993:233) maak die opmerking dat dieselfde revolusie vandag nog voortduur. Hy sê dat dit ook vir Suid-Afrika die enigste weg tot ware vrede bied. Daarom sê hy moet navolgers van Jesus vandag steeds:

- 'n nuwe ingesteldheid van liefde en barmhartigheid teenoor alle mense hê,
- naasteliefde prakties aan ander mense bewys , veral aan die slagoffers van geweld,
- alle mense se reg op die lewe te alle tye respekteer en help beskerm,
- geweld aktief teestaan deur gevare van gewelddadige ideologieë uit te wys en konfliktsituasies help ontfont,
- die norme van die evangelie van Christus oral verkondig.

5. Geweld en die rol van die geloofsgemeenskap

Joubert(1993:222) sê: "Te midde van die pogings van politici en gemeenskapsleiers om die bose spiraal van geweld in Suid-Afrika te probeer deurbreek, het die kerk ook 'n uiters belangrike rol te speel om mense weer met God en met mekaar in verbinding te bring." Om dit egter na behore te kan doen, moet gelowiges nie alleen op hoogte wees met die komplekse problematiek van die Suid-Afrikaanse samelewing in die breë nie, maar ook met die norme wat die Bybel ten opsigte van gelowiges se roeping en taak in die verband bied.

Wassner (1987:300) sluit by die werk van Martin Luther King (jr.) aan en daag die kerk uit om in 'n onregverdige gemeenskap betrokke te raak. Hy voer onder andere die volgende redes aan waarom gelowiges nie anders kan as om betrokke te raak wanneer daar strukturele geweld plaasvind nie:

- Die koninkryk van God vra 'n voortgaande bekering (metanoia). Die innerlike bekering moet tot uiting kom in liefde vir God en liefde vir die naaste. Hy sê: "This love requires, in turn, that as individuals we strive to live justly and for justice, peacefully and for peace, equally and for equality; that we live by and to promote the values of the Kingdom, God's will for the world."
- Ons bekering vra dat ons daarna sal streef om as individue sondeloos te lewe, maar vra dat ons ook sal veg teen al die sosiale en kulturele sondes van die wêreld.
- Gelowiges moet veg (*struggle*) om sosiale, politiese en ekonomiese strukture te skep wat die waardes van die Koninkryk van God kan bevorder.

Joubert (1993:234) sê dat die kerk dié sleutel hou om baie probleme in ons land op te los. As gelowiges dit regkry om die vredeslig van die evangelie in hierdie tyd duidelik laat skyn, kan dit 'n nuwe visie vir ons geweldadige samelewing bied.

Vir die kerk om hierdie nuwe visie vir 'n geweldadige samelewing uit te dra, sal die kerk meer moet doen as net om teen geweld te preek. Müller (2:1996:419) sê die taak van die kerk is om selfs meer te doen as net die mag, (soos deur Nürnberger voorgestel) te balanseer. Hy sê dit mag 'n goeie politieke oplossing wees, maar dit is nog lank nie 'n goeie pastorale oplossing nie. Hy sê: "The task of the church is to reframe the situation in such a way that the result will be a new understanding and interpretation of the value of others and the significance of relations" (Müller-2:1996:419). Dit is die taak van die kerk om die situasie so

te herformuleer (reframe) dat dit vir mense moontlik word om vergifnis te soek en te gee. As dit vanuit 'n eko-sistemiese hoek gedoen word, kan die kerk dit regkry om aan die een kant geweld en misdaad te veroordeel, terwyl die kerk aan die ander kant die moed sal hê om dit wat aan die gebeur is, te herinterpreteer en te "re-frame." Müller sê: "In doing so, the church will be constructing a new reality, a reality where the system becomes one harmonious communicational event (Müller-2:1996:420). Op hierdie manier kan die kerk deel hê aan 'n kreatiewe helingsproses wat op 'n Bybelse manier gebeur.

In Suid-Afrika kan die kerk 'n belangrike rol in die stabilisering van die homeostasis van die sisteem speel, deur 'n situasie te skep waar die pynkrete van geweld, nie meer nodig sal wees nie.